

Ota Pavel /

FUTÁS PRÁGÁBAN

Ota Pavel cseh író 1930. július 2-án született Prágában, és 1973. március 31-én halt meg ugyanott. Eredeti családi neve: Popper.

1949-től sporttudósítói munkát végzett a cseh rádiónál, s 1953-tól még két napilap sporttudósítója is lett. 1964-ben adta ki első könyvét, a DUKLA MEZI DRAKODRAPY (Dukla a felhőkarcolók között) című nagy sikerű sportriport- és sportnovellás kötetét. 1964-től kezdve elmebaj tört ki rajta, amivel korai haláláig viaskodott. Szívbetegsége következtében halt meg.

Népszerű író volt. Irodalmi tárcákat, karcolatokat, elbeszéléseket, rádió- és tévéjátékokat írt. Személyes élményeit sok elbeszélésben, anekdotikus történetekben dolgozta fel. Kedvelt témája volt családja, környezete, a barátai. Legkedvesebb hőse édesapja volt. Őket a legfőbb etikai értékek, a segítőkészség, a helytállás példáulként mutatta fel. Műveiben a humor és a tragédia közötti szoros kapcsolatot a megélt események és érzelmek teremtik meg.

Amikor a háború után a kommunisták pártja a vezető pártok egyike lett, apám azonnal belépett. Beléptette anyámat és a bátyáimat is. Csak én voltam túl fiatal az ilyesmihez. Mint sokan mások, apám is a Vörös Hadsereg től megbabonázva lépett be a kommunisták pártjába, még hozzá egyenesen egy dús hajú orosz katona lovasszekeréről, aki Buštěhradba fuvarozta őt. Apám is hitte, hogy végre eljöttek az igazak, akik nem tesznek különbséget fehér és nem fehér, zsidó és nem zsidó között. Legalábbis, élükön Leninnel, mindnyájan ezt ígérték könyveikben és beszédeikben.

* * *

A koncentrációs táborból hazatérve családom élvezte az életet. A Belvedere és a Barberina bárba jártak el táncolni. Patakokban folyt a bor, mintha csak a nélkülözés, a nyomor és a megaláztatás éveit akarták volna behozni. Akkoriban gyakori vendégünk volt Arnošt Lustig, együtt diákoskodott és mulatozott Jirka bátyámmal. Lustig legszívesebben anyámmal táncolt, olyan könnyedén, mintha szellő lebegne a parkett fölött, s anyám is szeretett vele táncolni, mert apám mindig dobogva és fújtatva ropta, mint az elefánt. Anyám gyönyörű volt, és Lustig egy kicsit szerelmes volt belé. Egyszer felkérte anyámat egy jóképű szőke úr, s apám bólintott, hogy elmehet vele táncolni. Az úr udvarolni kezdett anyámnak. „Maga olyan gyönyörű”, mondta neki tánc közben, és majd felfalta a szemével. Anyám elmosolyodott, hiszen melyik nő ne örülne az ilyesminek. Aztán a fess úr

hozzátette: „Csak arra lennék kíváncsi, hogy mi köti ahhoz a zsidóhoz.” „A három gyerekünk”, mondta anyám, befejezte a táncot, és visszaült apám mellé.

A Belvederében apám megismerkedett az amerikai Johnnyval. Johnny olyan szép volt, mint egy szűzleány, s akkora talpai voltak, mint egy medvének. Apám mindig mondogatta, hogy ha Johnnyt meglátják a cseh lányok, tüstént levetkőznek, de én akkor csak tizenhárom éves voltam, és nem tudtam, hogy ez mit jelent. De ma már tudom, hogy főként azért vetkőztek, mert Prágában kevés amerikai akadt, Johnny pedig csak egy volt. Nagy vagány volt Johnny. Harci repülőgéppel a németekre vadászott, néhányat leszedett közülük, míg nem repülőgépét lelőtték, és őt magát kicsit nyomorékká tették, így aztán a bal lábára enyhén sántított. De a bátorsága megmaradt, mindenki menekült, amikor Willys jeepjével Prága utcáin száguldozott. Ráadásul magas beosztásban volt a csehek segítő UNRRA-ban, tele volt a zsebe dollárokkal, apámat pedig megajándékozta sok gallon benzinnel, amerikai cigaretták ezreivel, pulóverekkel, konzervekkel, kávéval és sok doboz rágógumival. Apám, a párt tagja, mindezt elfogadta, és nem zavarta, hogy az ajándékok egy amerikaitól származnak. Ki mást illet meg az amerikai áru, ha nem a zsidókat, akik a legtöbbet szenvedtek.

Johnny ráadásul csupaszív ember volt. Gyakran mondogatta, hogy valahol Észak-Csehországban rokonai vannak, akik után pazar bérházakat örököl, és ezek a bérházak egyszer majd szép pénzt hoznak neki, de soha sem akadt ideje megnézni örökségét.

Negyvenhatban közeledtek a választások, és apám a fejébe vette, hogy családjának tennie kell valamit a kommunizmus győzelméért. Terve azon alapult, hogy a választás előestéjén körbefutjuk Prágát. A politikai pártok számaival a hátunkon majd előre jelezzük, hogy mi lesz a választások eredménye. Anyám kijelentette, hogy ilyen ostobaság csak apámnak juthat az eszébe, de apám nem törődött vele. Ha ma visszagondolok az esetre, apámnak kell igazat adnom, mert ötlete különleges és szép volt. Apám korán reggel eltűnt otthonról azzal, hogy a futásra elhozza Johnnyt, mert az ilyen eseménynél a hadseregnek kell felügyelnie.

Késő délután érkeztek meg. Johnny láthatóan hal-
lani sem akart a dologról. De apámnak sikerült őt
meggyőznie. Nem tudjuk, hogyan, de világos
volt, hogy ha képes eladni elektromos porszívót
egy olyan faluban, ahol a villanyt még be sem
vezették, akkor képes Johnnyt is meggyőzni.

Késő délután állítottak be, már nem emlékszem,
hogy sütött-e nap vagy borús volt-e az ég. Csak azt
tudom, hogy Johnny egy kissé be volt csípve, vala-
mit morgott az orra alatt, és autójának kormány-
kereke alatt egy üveg whisky állt. Közelebb men-
tem hozzá és világosan hallottam: „Vesszen a régi
hitvány világ...”

Hárman voltunk testvérek, apánk természetesen
nem futott, akkoriban már jócskán felszedett
magára, s ráadásul szörnyűsége ó-lába volt.
A Johnnytól kapott száz amerikai rágógumiért szer-
zett még egy fiút, hogy négyen vegyünk részt
a kommunizmusért való futásban. Anyánk számo-
kat készített nekünk, és közben csendesen szidta
apánkat. De apánknak csillogott a szeme, meg volt
róla győződve, hogy ezzel a futással örök időkre
biztosítja a kommunizmus győzelmét. Abban is
biztos volt, hogy a futásnak óriási sikere lesz.
Kimentünk a ház elé és észrevettük, hogy Johnny
már megitta az üveg whiskyt. Elsőnek Hugo raj-
tolt, gyönyörű mellkasa volt, s erre a mellkasra
maga apám tűzte rá az egyes számot, amellyel
a kommunisták léptek fel a választásokon. Máso-
diknak apám azt a fiút indította útnak, aki a száz
rágógumiért futott. Neki a hármas számot adta,
a másodikok a szociáldemokraták lesznek. Harma-
dikként Jiří indult a kettes számmal. Ő jelképezte
a néppártot. Engem apám a végére hagyott.
A nemzeti szocialisták a negyedik lesznek.
Apám szándékosan választott erre a szerepre
engem, mert én futottam a legjobban, s ha netán
valami történe, eliszkolhatok. A Spartába jártam
edzésre, Jandera bácsihoz. Erős combom volt, és
jól rajtoltam. Jandera bácsi nagy jövőt jósolt
nekem, mint sprinternek, de az edzéshez nem volt
kedvem. Az atlétika fásztó dolog.

Apám utasított, hogy sántítsak egy kicsit, talán
azért, hogy maradjak le a többiektől, vagy hogy
jelezzem, milyen nyomorúságosan áll a nemzeti
szocialista párt szénája.

A Strossmayer térről kifutottunk a folyópartra,
és onnan a Příkopyra. Úgy láttam, hogy a dolog
nem fest rosszul. Szinte egyedül futottam végig
Prágán, a figyelem középpontjában voltam,
a kommunisták tapsoltak, a nemzeti szocialisták
itt-ott füttyültek. Nem volt ez edzés, nem volt ez
fásztó gürcölés, egy különös verseny résztvevője
voltam, amelyben apánk előre kijelölte a sorren-
det. Elsők a kommunisták, az utolsók a nemzeti
szocialisták. Ez így ment végig, bármiféle előzge-
tés nélkül. Az ablakokban lobogtak a zászlók, az
emberek ünneplően, jó hangulatban. Végül elfe-

lejtettem bicegni, kihúztam magam, és az aszfalttól
elrugaszkodó erős lábamat mutogattam. Kissé
részegítő érzés volt, de apám, aki a jeepen ülve
követett Johnnyval, időnként rámszólt, és figyel-
meztetett: Jó! Jól van! Csak sántíts jobban! Mögöt-
tem jött Johnny a jeepel, háromszor is észrevettem,
amikor lehajoltam, hogy felhúzzam a zoknimat.
A legjobb amerikai autóban ült, amelyikről azt
beszélték, hogy ez nyerte meg a második világhá-
borút. WB típusú volt, hatvan lóerős, hirtelen
gyorsult, és már az első néhány méteren fantaszti-
kus sebességet produkált. A jeep aknakeresésre,
akadályledöntésre és járgányként szolgáltak, s íme,
most az egyik a kommunisták választási győzelmét
biztosította. Az autónak szép, fehérre festett
abroncsa volt, motorfedelén amerikai csillag. Úgy
nézett ki, mint egy furcsa zöld-fehér hal, bagolyle-
sővel. Johnny jól festett a jeepen, az ördög tudja,
hányadik szivarját szívta már, s valamit dűnnyö-
gött, talán azt a dalt, amit apámnak kiskorában
a bányászok Buštěhradon tanítottak a régi hitvány
világról, hogy bosszantsák Malvina nagymamát.

Nem tudom, hogy juthatott apám eszébe, hogy
fussunk végig a Vencel téren, ahol a Melantrichnál
a nemzeti szocialisták főhadiszállása volt, akikért
éppen én futottam és sántikáltam a negyedik
helyen. Felkanyarodtunk a Příkopyról, és már
messziről láttam a hatalmas tömeget a Melantrich
előtt. Ahogy közeledtem feléjük, úgy csökkent
a bátorságom. Az a kis utca is, amelyikbe be kellett
futnom, egyre szűkebb lett. Visszanéztem apámra,
ő volt az utolsó reményem. De túlságosan jól
ismertem őt ahhoz, hogy bízzak e reményben.
Volt néhány rossz tulajdonsága, de nem volt egy
beszari zsidó, ahogy azt a zsidókról állítják.

Soha nem túrt el senkitől semmit, elagyabugyált
már néhány fickót, akik szidták vagy bántották, és
emiatt néhány bírósági tárgyalása is volt már. Nem
Einstein és nem is Chaplint tartotta a világ legna-
gyobb zsidójának, hanem Baert, a bokszolót, aki
kiütötte Schmelinget. A háború előtt apánk a laká-
sunkban egy ringet állítottatott fel, és bokszolnunk
kellett. Én akkor hétéves voltam. Hrabák úr, és
főként Jenda Heřmáněk úr tanított bennünket, aki
az amszterdami olimpiáról ezüstérmet hozott haza.
De éreztem, hogy hétéves tapasztalatommal most
nem megyek semmire, itt csak egyetlen dolog
segít: ha abbahagyom a futást. Ezt is tettem.
A lábam magától állt meg. A jeep is lefékezett.
Apám mondhatta volna: „Gyere, ülj fel közénk!”
Ott volt Johnny egyenruhája, a mesésen gyorsuló
autó, egy igazi amerikai colt, az apám két ökle, de
ő ezt nem tette meg. Hiszen ő Baert szerette, nem
Einstein urat. Kihajolt az autóból és rám paran-
csolt: „Fuss és sántikálj!”

A bátyáim és a rágógumis fiú eltűntek. Lépésben
indultam, aztán lassan befutottam a Melantrich elé.
Érdekes volt, hogy míg addig csak kevesen figyel-

ték futásunkat, a Vencel téren változott a helyzet. Az emberek itt azonnal megértették, hogy milyen agitációról van szó. Értelmiségiek voltak. Csak éppen elnémultak a meglepetéstől, hogy van bátorságom gúnyt úzni belőlük éppen a Melant-rich előtt. Felhördültek, nagyot kiáltottak és utánam vetették magukat.

Mi volt ehhez képest egy futóverseny a Strahovi stadionban! Azonnal abbahagytam a sántítást, amit apám tanácsolt, és elkezdtem Jandera bácsi tanácsait alkalmazni: „Lőj ki! Magasra a térdet! Ne bámulj balra! Ne bámulj jobbra! Szedd a lábad!” Már késő volt. A kör egyre szorosabb lett körülöttem, és a szűk utcácskákat emberek torlaszolták el. Elől eltűntek derék bátyáim, hátul elmaradt a jeep a legénységgel. Johnny fülsiketítően dudált, de ez volt minden. Már nem volt merre futnom, megálltam hát, és vártam. Remegett a lábam, s a szívem, ha tehetne volna, kiugrott volna a helyéről és ott dobogott volna az aszfalton, hogy megtorpanjanak. Már közel voltak hozzám. Aztán az egyikük fölém hajolt, és letépte rólam a számot. A másik lekevert nekem egy pofont, hogy térdre estem. Elkezdtek ütni-verní. Ahogy ide-oda hajoltam és elugráltam az ütések elől, láttam a szemüket. Hivatalnokok, doktorok, mérnökök, kereskedők szemét láttam, csak az első, aki megcsapott, az lehetett mészáros, mert olyan rettenetes volt az ütés.

Ismertem ezeket a szemeket. Ütöttek későbbi félig igaz és eltorzított rádióriportjaimért és naiv elbeszéléseimért. Ütöttek a marhaságokért és a gáztettekért, amiket majd holnap követünk el, ha győzünk. Ütöttek az árulásokért, a gyilkosságokért, amiket majd el fogunk követni.

Mindenért előre megkaptam a magamét. Letépték rólam a trikót, a klottgatyát, s ott álltam a Vencel téren meztelenül, a szemérmemet takargatva. Akkoriban szép szál legény voltam, de annyira azért nem, hogy így szobrozzak Prága anyácska kellős közepén. Az orromból és az arcomból patakzó vér végigcsurgott a mellkasomon és a combomon. Aztán feltűnt Johnny jeepje. Amikor Johnny meglátott véresen, eltette a coltját, a karjába vett, és így vitt a mesés jeepjéhez. Szép uniformisát átitatta a vér. Apám a másik ülésen ült, ökölbe szorította a kezét és dühöngött. Johnny úgy robogott át Prágán, mint egy ámokfutó. Felvitt a lakásunkba. Amikor anyám meglátott, először neki akart esni apámnak, az egetverő ötlet kiagyalójának. Apám már rohant is le a lépcsőn, s azt kiabálta, hogy az orvosért fut. Práček doktornak nagy szemüvege volt és rengeteg kötszert hozott. Megmosott, lera-gasztagtató, mint holmi gumibelsőt, és befászlizott.

Másnap csak estefelé ébredtem fel, mindenem fáj, azt hittem, hogy meghalok. A szobámban valaki figyelmesen várakozott. A fáslik közötti résen megláttam apát, aki mosolygott rám, és a kabáthajtókáján vörös szegfű volt. Mondott

valamit, de nem értettem. Megcsóváltam a fejem, és ő fölémhajolt és megint mondott valamit. Vigasztalni akart és talán még adni is valamit. Láttam ujjongó arcát, és végre világosan hallottam: „Győztünk.” Mögötte állt Johnny, és ő is bólogtató, hogy nyertünk, s fel sem ötlött benne, hogy ezzel a győzelemmel elveszítette azokat a szép bérházakat északon, amiket még meg sem nézett.

Aztán apa elmondta nekem, hogy beszélt Hrubý képviselővel, s hogy jövőre korkedvezményvel, tizenhét évesen felvesznek a Csehszlovák Kommunista Pártba. Csak feküdtem az ágyban és fáj a fejem, a véraláfutásos nyakam, a hátsó felem, a lábam, amit megrugdostak, és amire aztán apám unszolása nélkül is tényleg sántítottam. Szomorúan néztem apámra, és arra gondoltam, hogy képes leszek-e még valaha a Spartában hokizni.

Ekkor Johnny, mintegy kárpótlásul, kivett a táskájából egy inget, a leggyönyörűségesebbet, amit valaha is láttam. Igazi amerikai, khakiszínű inget, a finom anyagba apró oroszlánok és tisztii csillagok voltak hímezve. Dédelgetni való ruhadarab volt, nem tudtam ellenállni a vágynak, hogy magam mellé tegyem, hogy játsszak vele, hogy becézgessem, mint egy kis mackót vagy babát. El akartam aludni és örülni annak, hogy az ing akkor is ott lesz, amikor felébredek, hogy azzal ébredek és azzal alszom el, hogy senki el nem veszi tőlem. Aztán nagyon sokáig aludtam, mint a CSKP leendő tagja, az ünnepélyes alkalmakra készült amerikai inggel, s amikor végül felgyógyultam, akkorra a hatalom, amire évtizedek óta vágytak, már a kommunistáké volt, és ők nekiláttak, hogy rendet teremtsenek az országban.

Apám is azon munkálkodott, hogy a kommunizmus túlszárnyalja a kapitalizmust, ahogy ezt Joszif Sztálin akarta. Úgy igyekezett, ahogy csak tudott, annak ellenére, hogy a zsidó tanács mesü-gének kiáltotta ki. Soha nem bíztak rá komoly funkciót, de megtették valamilyen vigalmi bizottság elnökének, és ő járta az üzemeket, az amerikai Buick már a múlté volt, és gyűjtötte a tombolákhoz az agyagszarvasokat, törpéket és babákat, amik táncolnak, ha felhúzzák őket.

Amikor tizenhét évesen apám bejuttatott a kommunista pártba, ugyanazt csináltam, amit ő. Akkor ez nagyon meghatározó volt, de ha akkori ténykedésemre visszagondolok, tudom, hogy a tombolák, a barátsági nagygyűlések, az agyagszarvasok és törpék miatt nem tanultam meg táncolni, és jóval kevesebb barátnőm volt, mint a többi fiúnak, és ez még sokáig bosszantani fog.

Apám a kommunizmust védelmezte mindenütt.

A fő érve azt illetően, hogy javul a helyzetünk, és hogy már nemsokára utolérjük a kapitalizmust, az volt, hogy minden boltban lehet már jártni a kávédarálót. Szűkebb körben azt hangoztatta, hogy ő már korábban kommunista volt, mint

ahogy megalakították a kommunista pártot. Mert ő már gyermekkorában kicsempészte a szegény gyerekeknek az ennivalót a gazdaságból. Amikor megszökött az idegenlégióból, az írástudatlan spanyol kommunistáknak felolvasta az újságukat, jól lehet nem tudott spanyolul. A Fernando börtönben pedig az *Avanti popoló*-t énekelte. A Kladno Sportklub futballpályáján meg lemázoltatta a korlátot és a kerítést. A Tereza Taja nevű hajón hajósinként orosz arisztokrata nőket szállított, akik az októberi forradalom elől menekültek, és ő csak olajos halat adott nekik enni. Amikor elájultak a hőségtől, ő mosogatta le gyönyörű keblüket.

Ezek megcáfolhatatlan bizonyítékok voltak, de az utolsó esetben, bár az októberi forradalomnak és az olajos hal korlátozott mennyiségének volt bizonyos jelentősége, az arisztokrata nők gyönyörű keble már sehogy sem stimmel. De sebjaj, a tény az, hogy apám közel állt a kommunistákhoz, hogy gyakran forgott csavargók, koldusok, nyomorultak, szegények között. Legfőbb tulajdonsága azonban az önzetlenség volt. Amikor a kommunisták győztek Csehországban, egy közeli barátja, Heller gyáros azt mondta neki: „Bolond vagy, még segítesz is nekik.” Heller úr átment Angliába és ott ugyanolyan szőrmegyárat alapított, mint amilyen Csehországban volt neki.

Apám már nem kereskedett, mint régebben – élt, amiből tudott. Egyre rosszabbul ment a sorunk, de apánknak az volt a fontos, hogy barátság, testvériség, és főleg fajok egyenlősége van. Ez mindent megért.

* * *

Szüleimnek már csak amolyan házikójuk volt Prága közelében. Egyszer elmentem hozzájuk, de egyiküket sem láttam a ház körül. Bementem a házba, félttem, hogy valami bajuk történt. A hátsó szobácskában voltak. Anyám a heverőn feküdt, takaróba burkolózva és a fal felé fordulva, apám alsógatyában az asztalnál ült és sírt. A haja rendetlenül a homlokába hullt, és könnyei az újságra potyogtak. A *Rudé Právo* volt előtte, amit előfizetett, és ami nélkül egy napig sem tudott meglenni. Föléje hajoltam, és elsimítottam a haját a homlokából. Életében először és utoljára a karomba omlott, ahogy a gyerekek szoktak. Már felnőtt férfi voltam. Tartottam őt, és a feje fölött belenéztem az újságba, ahol piros ceruzával aláhúzta:

Rudolf Slánský, zsidó származású,
Bedřich Geminder, zsidó származású,
Ludvík Frejka, zsidó származású,
Bedřich Reicin, zsidó származású,
Rudolf Margolius, zsidó származású.

A zsidók sora folytatódott, a betűket könnyek maszatolták el. Amikor lecsendesedett, apám

értetlenül rámnézett, mintha nem ismerne meg, és azt mondta: „Megint ölik a zsidókat. Már megint rá kell kenniük valakire...” Aztán felállt és rácsapott az újságra. „Én megbocsátom a gyilkosságokat – mondta. – A justizmordokat is. A politikaiakat is. De ebben a kommunista újságban nem lenne szabad annak állnia, hogy: zsidó származású! A kommunisták is zsidókra és nem zsidókra osztják az embereket!”

Aztán megint rácsapott az újságra, s az szétporladt, mintha elszáradt falevél lenne. A szarvasokkal berakott ódon asztalka is összerogyott. Apám leült és mélyeket lélegzett. Tudtuk, hogy arra gondol, milyen fölöslegesek voltak a nagygyűlések és a zászlók, a beszédek az igazságról és az igazságosságról, milyen fölösleges volt a vér, ami belőlem csöpögött a Vencel téren. Arra is gondolt, hogy fölöslegesen volt velünk annakidején Johnny is, az a nagyszerű fiú, aki később valahol Texasban vett egy rancsot és most teheneket tart. Hiábavalóak voltak az agyagszarvasok a tombolához, és a rózsaszínű baba is, amit ha felhúztak, táncolt. Apám felállt és kiment a fészerbe. Ott elővette a legnagyobb gyűjtésaprító fejszét. Féltettem, hát elindultam utána. Anyám könnyögött, hogy hagyjam, mert még sohasem látta ilyenek. Kitéptem magam az öleléséből, és apám után futottam. Odarohantam a kapuhoz, amire május elsején mindig ötágú csillagokat festett. Ma két nagy csillagot vésett bele. Álltam és az ágait számoltam: egy, kettő, három, négy, öt, hat ág...

Közelebb léptem, nem hittem a szememnek. Apám azt hitte, hogy le akarom törölni a zsidó csillagokat, és nagyon magasra emelte a fejszét. Eszem ágában sem volt letörölni a két csillagot, nagyon is jól megértettem apámat. Ennél a kapunál megszünt kommunista lenni, és újra zsidóvá vált. Néztünk egymásra. Volt valami a tekintetében, amit addig soha nem láttam. Mélységes csalódottság, reménytelenség, annak az embernek a kétségbeesése ült a szemében, aki át akart menni egy biztosnak hitt hídon a folyó túlsó oldalára, de a híd a valóságban nem létezett. Szemében ott himbálózott a kötélén Slánský és Margolius is.

Körös-körül madarak daloltak az alkonyatban, s olyan volt az énekük, mint a régi zsidó zsoltárok. Apám letette a fejszét, és gatyában leült a székre, ami mindig ott állt az érkezőknek, akik elfáradtak a megtett úttól vagy az élettől. Várta, hogy érte is eljönnek. De senki sem jött érte. Nem volt semmi hatalma, és nem viselt semmiféle hivatal. Túlságosan kisember volt.

Akkoriban már csak nyulakat tenyésztett.

Mikor éjjel kimentem, még mindig ott ült a széken. Éppen egy arany csillag hullott le, s az szebb volt és talán igazságosabb, mint az összes csillag ezen a furcsa földön.

HAMBERGER JUDIT FORDÍTÁSA